

KIBRIS SORUNU VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER : 1954-1975

*Faruk SÖNMEZOĞLU**

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler ve benzeri uluslararası kuruluşların, uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan anlaşmazlıkların, çatışmaların çözümüne ne ölçüde bir katkıda bulunduğu tartışma konusudur. Gerçekten de, bu türden sorunlara ilişkin olarak örgütün çeşitli organlarında yapılan uzun tartışmalar ve bunların sonucunda alınan kararların, üst-düzey çatışma anlarında oluşturulan "Barış Güçleri"nin, sözkonusu durumların a) genel anlamda, b) "hakça" haline ilişkin olarak ne oranda bir katkıda buldukları, cevabı kolayca verilebilecek sorular değildir.

En genelleyici bir adlandırma ile "gerçekçiler" diyebileceğimiz bir kesim, bu türden konulara ilişkin olarak Birleşmiş Milletler ve benzeri uluslararası kuruluşların önemini oldukça küçümseme, uluslararası ilişkilerde bu gibi sorunların sonuçta güç ve güç dengesi yöntemleri ile çözüleceğini kabul etme eğilimindedirler. "Normatif-Kurumsal" diyebileceğimiz yaklaşımı benimseyenler ise yukarıda söylenenlerin tam aksini savunmaktadırlar. Kanımca, konuya ilişkin olarak nesnel olma çabasındaki bir değerlendirme bu iki ucun ortalarında bir yerde olmak durumundadır.

İkinci sorun, bu türden bir örnek olayın Birleşmiş Milletler içinde yer aldığı biçimde incelenmesiyle, sözkonusu olayın örgüt dışındaki genel gelişimi, konuya ilişkin tarafların tutum ve davranışları hak-

(*) İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Yardımcı Doçent.

kında ne ölçüde güvenilebilir bir bilgi sağlanabileceğidir. Kanımca bu soruya verilebilecek en doğru cevap, bu "güvenilebilirlik" ölçüsünün örnekolaydan örnekolaya farklı olacaktır. Kıbrıs sorunu bu açıdan, bir örnekolaym Birleşmiş Milletler içerisinde yer alış sürecinin, konuya ilişkin tarafların tutum ve davranışlarının gözden geçirilmesiyle, örnekolaym örgüt dışındaki genel gelişimi hakkında önemli ölçüde bilgi edinilebileceği bir örnek oluşturmaktadır¹.

Üçüncü olarak da konunun işleniş sistematigi ile ilgili bir kaç noktaya değinmekte yarar vardır. Çalışma, esas olarak, Kıbrıs sorununun Genel Kurul gündemine alındığı 1954 yılından, 3395 (XXX) sayılı kararın alındığı 1975 yılına kadarki süreyi kapsamaktadır. Bununla beraber, sorunun Birleşmiş Milletler'e ilişkin yönleri açısından gerek 1954 öncesi, gerekse 1975 sonrası hakkında genel bilgi verilmektedir.

Örnekolay açısından iki önemli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı olarak gördüğüm 2077 (XX) ve 3395(XXX) sayılı kararlar üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmakta, sonuçlar yorumlanmaya çalışılmaktadır. Genel Kurul'daki tartışmalar ve savunulan tezler ile ilgili olarak yaptığım alıntı ve değerlendirmelerde, soruna hukuki anlamda doğrudan taraf olan Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve 1960 yılından itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti ve de biçimsel anlamda dolaylı taraf olan Bağlantısız Ülkeler, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin tutum ve davranışları öncelikle ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Buna bağlı olarak, tarafların tezlerine ilişkin bazı ifadeler aktarılırken tekrardan kaçınmak için genellikle, ilk defa veya eskisinden farklı bir biçimde dile getirilenler, seçilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan aşağıda yer alan, çeşitli ülke temsilcilerinin görüşleri ile ilgili kısımları çoğu defa "kümülatif" olarak değerlendirmek gerekecektir.

I. 1954 YILINA KADARKİ DÖNEM

Sorunun Genel Kurul gündemine girmesi 1954 yılına rastlamakla beraber Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafının bu amaca yönelik çabala-

1) Bu saptama, irdelenmesi örnekolaym bütünüyle incelenmesini gerektirdiğinden, burada veri alınmak durumundadır.

rı sözkonusu tarihten öncelere uzanmaktadır. Nitekim 1950 başlarında kilisenin Enosis amacına yönelik olarak adada düzenlediği plebisitin sonuçları, ulusların kendi kaderlerini tayini ilkesinin Kıbrıs halkına uygulanması isteği ile birlikte Birleşmiş Milletler Sekreteryası'na sunuluyor, Yunanistan delegeşi Genel Kurulu V. Dönem görüşmeleri sırasında Birinci Komisyon'da soruna dolaylı bir biçimde değinerek, ulusların kendi kaderlerini tayini ilkesinin büyük imparatorlukların çıkarlarına zarar verip vermediğine bakılmaksızın uygulanmasını öneriyordu². Bundan bir yıl sonra, 1951 yılının Ekim ayında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun VI. Dönem görüşmeleri sırasında Makarios Dördüncü Komisyon Başkanlığı'na bir protesto bildirisi gönderirken³, Yunan delegeleri de gerek genel tartışmalarda, gerekse Üçüncü ve Dördüncü Komisyonlar'da soruna resmen değiniyorlardı⁴. Yunanistan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1952 yılındaki VII. Dönem görüşmeleri sırasında, Üçüncü ve Dördüncü Komisyonlar'da ve genel görüşmelerde de benzer tutumunu sürdürmüştür. 1953 yılında, Genel Kurulu'un VIII. Dönem görüşmeleri sırasında Makarios tekrardan örgüt sekreteryasına bir memorandum sunuyor, Yunanistan temsilcisi de sorunu genel görüşmeler yolu ile halletmeyi arzuladıklarını belirterek, bu konuda herhangi bir gelişme olmadığı takdirde konunun örgüte yeniden gelebileceğini hatırlatıyordu⁵. Gerçekten de dönemin Yunan yöneticileri sorunu müttefik İngiltere ile iyi ilişkiler içinde —kendi istedikleri yönde—çözmek istiyorlardı. Bununla bera-

- 2) Stephan G. Xydis, *Cyprus: Conflict and Conciliation: 1954-1958* (Columbus, Ohio: The Ohio State University Press, 1967), s. 7; yine aynı yazarın "Toward 'Toil and Moil' in Cyprus", *The Middle East Journal*, Vol. XX, No. 1 (Winter 1966), s. 7.
- 3) Xydis, *Toward...*, s. 7.
- 4) Xydis, *Cyprus: Conflict...*, s. 7; Robert Stephens, *Cyprus, A Place of Arms* (New York: Frederick A. Praeger, 1966), s. 133; Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs* (Ankara: Ajans - Türk Matbaacılık Sanayii, tarihsiz) s. 6; Bu açıdan Armaoğlu'nun Yunanistan'ın soruna ilk değindiği tarih olarak 1952 yılını belirtmesi doğru olmamaktadır; bkz. Fahir H. Armaoğlu "The Uneasy Brith of Cyprus Republic: 1954-1958", *Dış Politika*, Vol. IV, No. 2-3, 1974, s. 21.
- 5) Xydis, *ibid.*, s. 9; Pantazis Terlexis, *Greece's Policy and Attitude Towards the Problem of Cyprus*, Çoğaltılmış Doktora Tezi (New York 1968), s. 119-120.

ber Yunan Başbakanı Papagos, 1953 sonbaharında Anthony Eden'in kendisine İngiltere'nin adayı "asla" bırakmayacağını belirtmesi⁶ üzerine, İngiltere'nin bu tutumunu sürdürmesi halinde sorunu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na götüreceğini açıklamıştır. İngiltere'nin buna cevabı ise Sömürgeler Bakanı H. Hopkinson'un ağzından ikinci bir "asla" olmuştur⁷. Bunun üzerine Yunanistan 16 Ağustos 1954 tarihinde Kıbrıs sorununun, "Halkların hak eşitliği ve kendi kaderlerini tayini ilkesinin Birleşmiş Milletler'in gözetimi altında Kıbrıs adası halkına uygulanması" adı altında IX. Dönem Genel Kurul gündemine alınması için Birleşmiş Milletler'e başvurmuş⁸, Türkiye'nin bu girişime Başbakan Adnan Menderes'in ağzından cevabı ise "Kıbrıs asla Yunanistan'ın olmayacaktır"⁹ şeklinde ifade edilmiştir.

II. 1954 - 1965 DÖNEMİ

Yunanistan'ın bu başvurusu üzerine Genel Kurul 24 Eylül 1954 tarihinde, Genel Komisyon'un önerisine uyarak, 30-19-11 şeklindeki bir oy dağılımı ile¹⁰ sorunun gündeme alınmasını kabul etmiştir. Birinci Komisyon 14 Aralık'ta sorunu görüşmeye başladığında, daha önceden Komisyon'a sunulmuş olan Yunanistan'ın karar tasarısı teklifine karşı Yeni Zelanda temsilcisi, sorunun Genel Kurul'da daha fazla görüşülmemesini öngören bir karar tasarısı teklifi getirerek bunun öncelikle görüşülmesini istemiştir¹¹. Bu teklif Komisyon'da 28-15-16 şeklindeki bir oy dağılımı ile benimsenmekle beraber sorunun esasına ilişkin noktaları da içeren görüşmelere geçilmiştir. Görüşmelerin so-

6) Stephen, *op. cit.*, s. 135.

7) Xydis, *Toward...*, s. 12.

8) Bu başvurunun gerekçeleri için bkz. *Yearbook of the United Nations*, 1954, s. 94; *Keesing's Contemporary Archives*, Vol. IX, 1952 - 1954, s. 13775 - 13776.

9) Armaoğlu, *op. cit.*, s. 25.

10) *General Assembly Official Records*, Ninth Session, 447 th Plenary Meeting, s. 60. Oylamadan önce Irak delegesi söz almış, sorunun gündeme alınıp alınmaması konusunda hemen bir oylamaya gidilmeyerek tarafların sorunu daha fazla incelemesi için bir süre sonraya ertelenmesini önermiştir. Öneri, 24 - 24 - 12 oy dağılımı ile reddedilmiştir.

11) *Yearbook...*, 1954, s. 94.

nunda Salvador ve Kolombiya delegelerinin getirdikleri değişiklik önerisi¹² ile birlikte, Yeni Zelanda'nın karar tasarısı teklifi 11 çekimsere karşı 49 oyla Birinci Komisyon'da ve 8 çekimsere karşı 50 oyla —814 (IX) sayılı karar olarak— Genel Kurul'da kabul edilmiştir¹³. Karar metni şu şekildedir;

“Genel Kurul,

Şimdilik, Kıbrıs sorunu ile ilgili bir karar alınmasının uygun olmadığını dikkate alarak, “Halkların eşit hakları ve kendi kaderlerini tayin ilkesinin Birleşmiş Milletler'in gözetimi altında Kıbrıs adası halkına uygulanması” adı altındaki maddenin daha fazla ele alınmamasını kararlaştırmıştır.”

Konunun Genel Kurul'da görüşülmesi sırasında İngiltere Başdelegesi Selwyn Lloyd'un yaptığı uzun konuşma, soruna ilişkin olarak ülkesinin, özellikle Birleşmiş Milletler açısından tezlerini, bundan sonraki yıllara da ışık tutacak bir biçimde yansıtmaktadır¹⁴. Lloyd konuşmasında, Bağdat Paktı ve Nato açısından yüklenmiş oldukları sorumlulukları yerine getirebilmek için adadaki egemenliklerini muhafazanın kendileri için “stratejik bir zorunluluk” olduğunu belirtmiş¹⁵, sorunun Birleşmiş Milletler'de görüşülmesinin ülkesinin iç işlerine ilişkin bir soruna müdahale anlamını taşıyacağını, bu durumun ise Birleşmiş Milletler Yasası'nın 2 (7). maddesine aykırı olduğu görüşünü savunmuştur¹⁶. İngiliz delegesi adanın geçmişine de değinerek Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğinin 1923 Lozan Andlaşması ile diğer ülkeler tarafından olduğu gibi Yunanistan tarafından da tanındığını belirtmiş, bu ülkenin ada halkına kendi kaderini tayin ilkesinin uygulanması teklifine de değinerek soruna iki açıdan yaklaşmıştır; Bir yandan bu örneğin alışılmış anlamda bir kendi kaderini tayin sorunu olmayıp, açıkça, Birleşmiş Milletler üyesi bir ülkenin egemen-

12) Bu değişiklik önerisinde “Kıbrıs sorunu hakkında bir karar alınmanın şimdilik uygun olmaması” ifadesi yer alıyordu (*ibid.*, s. 96).

13) *İbid.*, s. 96.

14) Bu konuşmanın tümü için bkz. **G. A. O. R.**, Ninth Session, 477 th Plen, Mtg, s. 52-55.

15) *İbid.*, s. 54.

16) *İbid.*, s. 52-53.

liği altındaki bir bölgenin diğer bir üye ülkeye aktarılması anlamına gelen Enosis amacına ilişkin olduğunu, bunun ise hem Birleşmiş Milletler Yasası'na aykırı olduğunu, hem de coğrafi olarak Anadolu'nun bir parçası olan, üzerinde Türkçe konuşan Müslüman Türklerin de bulunduğu adanın durumuna uygun olmadığını savunmuş, diğer taraftan da kendi kaderini tayin ilkesinin Birleşmiş Milletler Yasası'nda çok genel bir şekilde ele alındığını, bu anlamda ilkenin uygulanması açısından bir yükümlülük bulunmadığını, bazı hallerde diğer faktörler de dikkate alınarak ilkenin uygulanmayabileceğini, aksi halde hiçbir ülkenin sınırlarının süreklilik gösteremeyeceğini savunmuştur¹⁷. Burada dikkati çeken önemli bir nokta, İngiliz delegesinin konuşmasının çeşitli yerlerinde Türkiye'nin adaya olan ilgisine göndermeler yapması, adada bulunan Müslüman Cemaatin de Türkiye ile çeşitli bağları bulunduğunu, dolayısıyla Enosis'e karşı olduklarını belirterek kendi kaderini tayin ilkesinin adaya uygulanmasının kabul edilmesi halinde Türk etnik grubunun da bu uygulamadan yararlanması gerektiğine- dolaylı da olsa işaret etmesidir. Daha Türkiye'nin soruna benzer şekilde yaklaşmadığı bir dönemde söylenen bu sözler, İngiliz politikasının Türkiye'nin sorunla olan veya olabilecek ilgisini ne yönde kullanmayı düşündüğünü ve kullandığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Sorunun Birinci Komisyon'da görüşülmesi sırasında konunun Birleşmiş Milletler'de ele alınmasına karşı olan İngiltere benzer tutumunu Genel Kurul toplantılarında da sürdürmüştür. Sonuçta Genel Kurul tarafından alınan 814 (X) sayılı karar İngiltere tarafından olumlu karşılanmış, İngiliz delegesi Anthony Nutting karardan "...sağduyu açısından büyük ve önemli bir zafer..." olarak söz etmiş, bu kararın sorunun görüşülmesinin akıllıca bir iş olmadığını da onayladığı görüşünü savunmuştur¹⁸.

Genel Kurul ve Birinci Komisyon'da yapılan toplantılarda İngiltere'nin, adanın Yunanlı olmadığı yönündeki tezlerine cevaben Yunan delegasyonu tarafından çeşitli karşı kanıtlar ileri sürülmüş, bu arada adanın Yunanistan'dan uzak oluşu tezine karşılık olarak "özgürlük ve insan hakları..." ile ilgili bir durumda bu tür bir yaklaşımın uygun

17) *Ibid.*, s. 52-54.

18) *G. A. O. R.*, Ninth Session, 514th Plen. Mtg., s. 538-539.

olmadığı görüşü savunulmuş, aynı yaklaşımla adaya Yunanistan'dan altı kat daha uzakta bulunan İngiltere'nin durumunun nasıl açıklanabileceği sorusu dile getirilmiştir¹⁹. Yunan delegasyonu tarafından yapılan konuşmalarda Enosis nihai amacı gizlememekle beraber²⁰ "...Kıbrıs'taki ulusal kurtuluş hareketi tarihi"nden sözedilerek ada halkının İngiliz sömürge yönetimini istemediği²¹, bu açıdan sorunun bir "egemenlik değişimi" olayı değil bir ilkenin uygulanması olduğu belirtilmekte²², olayın bir sömürgeci ülke ile sömürge durumunda olan bir halk arasındaki bir sorun olarak sunulmasına gerekli özen gösterilmektedir. Bu arada İngiltere'nin Birleşmiş Milletler Yasası'nın 2(7). maddesine göndermede bulunarak konunun kendi "iç sorunu" olduğu, bu açıdan Birleşmiş Milletler'in konuyu görüşmeye yetkili olmadığı görüşüne karşılık - örgütün ele alabileceği sorunların en geniş tanımını veren 10. maddeyi öne çıkaran Yunanlı delegeler ayrıca, adanın kendi kendine yönetimden yoksun bir bölge statüsünde olduğunu, bu açıdan Kıbrıslıların "Birleşik Krallık halkı içinde bir azınlık" durumunda olmadıklarını belirtmişlerdir²³. Yunanlı delegeler buna ilâveten Lozan Andlaşmasının ilgili maddelerine ilişkin çeşitli yorumlar getirerek sorunu Genel Kurul'a getiriş biçimlerinin bu andlaşmaya aykırı olmadığını göstermeye çalışmışlardır²⁴.

814(IX) sayılı karar Yunan kamu oyunda Batılılar'a, özellikle de İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir tepkinin doğmasına sebep olmuştur. Buna karşılık Birleşmiş Milletler'deki Yunan temsilci kararı "Kıbrıs sorununun uluslararası karakteri"nin kabulü olarak nitelemiş, konuya ilişkin karar alınmasının sadece *şimdilik* ertelendiğine işaretle konunun askıya alınmasına rağmen Birleşmiş Milletler gündeminde olduğu görüşünü savunmuş²⁵, Yunan devlet adamları da benzer görüşleri tekrarlamışlardır²⁶.

19) G. A. O. R., Ninth Session, 447 th Plen. Mtg, s. 56; First Cttee, 751 st Mtg, s. 556.

20) Örneğin, G. A. O. R., Ninth Session, First Cttee, 750 th Mtg., s: 549.

21) *İbid.*, s. 547.

22) *İbid.*, s. 549.

23) G. A. O. R., Ninth Session, 447 th Plen. Mtg, s 57; First Cttee., 750 th Mtg, s. 550.

24) G. A. O. R., Ninth Session 447 th Plen. Mtg, s. 57.

25) G. A. O. R., Ninth Session, 514 th Plen. Mtg, s. 539-540.

26) Stehphen G. Xydis. "The General Assembly as an Instrument

Türkiye temsilcisi Selim Sarper'in Genel Kurul, özellikle de Birinci Komisyon'da yaptığı konuşmalar, bu tarihten itibaren uzun yıllar boyunca bazı ufak değişikliklerle savunulan tezlerin genel bir sergilenişi olması bakımından oldukça önem taşımaktadır. Sarper konuşmalarında, konunun İngiltere'nin bir "iç sorunu" olduğu, bu açıdan örgütün sorunu incelemeye yetkili olmadığı yolundaki İngiliz tezini tamamen ve aynı gerekçelerle savunmuş, ilâveten "...son yıllarda ilgili maddenin [2(7)] apaçık hükümleri gözardı edilerek yapılan benzer girişimler"i açıkça eleştirmiş, bu durumun örgütün prestijini zedelediğini söylemiştir²⁷. Yunanistan'ın kendi kaderini tayin kavramı ile kastettiğinin, adanın bu ülkeye ilhaki anlamına gelen Enosis olduğuna işaret ederek adada yaşayan 100.000 Türk'ün buna şiddetle karşı olduğunu belirten²⁸ Türkiye temsilcisi kendi kaderini tayin kavramının genel nitelikleri üzerinde de durmuş, Birleşmiş Milletler Yasası'nın bu kavramı yeter derecede açıklıkla ele almadığını, bu açıdan kavramın diğer bazı faktörler dikkate alınmadan uygulanmasının mümkün olmadığını, aksi halde bu ilkenin "fırsatçılar" tarafından sömürülebileceğini savunmuş, bu tür bir ilkenin uygulanabilmesi için ilkin kimin bu hakka sahip olduğunun belirlenmesi gerektiğini, bu

of Greek Foreign Policy: Cyprus, 1954-1958", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. XII, No. 2 (June 1968), s. 143.

27) G. A. O. R., Ninth Session, 447 th Plen. Mtg. s. 58. Türk delegesinin kastettiği "benzer girişimler" arasında, Birleşmiş Milletler Örgütünde sömürgeciliğe karşı ilk gruplaşmaların ortaya çıktığı bu dönemde, başını "geleceğin Bağlantısızları" nm çektiği —Varşova Paketi Üyesi ülkelerin de desteklediği— bazı ülkelerece sürekli olarak Genel Kurul gündemine önerilen Güney Afrika'daki ırk ayırımı, Fas ve Tunus'un bağımsızlığı sorunları da vardır. İlâveten, bazı bakımlardan Kıbrıs sorununun o dönemde Yunanistan tarafından ortaya konuş biçimi ile benzerlikler gösteren Yeni Gine sorununun Genel Kurul gündemine alınıp alınmaması konusu Kıbrıs sorunundan bir madde önce görüşülüp 39 - 11 - 10 şeklindeki bir oy dağılımı ile alınması kararlaştırılırken Türkiye, Kıbrıs ile ilişkin tavrına uygun olarak Güney Afrika ve bazı sömürgeci Avrupa Ülkeleri ile birlikte, hiçbir Asya, Afrika veya Latin Amerika Ülkesi'nin aleyhte oy kullanmadığı bu teklife red oyu vermiş, Yunanistan ise Varşova Paketi üyeleri, Hindistan, Mısır, Yugoslavya vb. ülkelerle birlikte olumlu oy kullanmıştır (ibid., s. 51).

28) G. A. O. R., Ninth Session, First Cttee, 750 th Mtg. s. 551, 553.

konuda ise genel kabul gören kriterlere ulaşamadığını belirtmiştir²⁹. Sarper Birinci Komisyon'da yaptığı konuşmalarda Yunanistan'ın 1923 Lozan Andlaşması ile ilgili olarak yaptığı yorumlamalara da cevap vermiş, ayrıca bir dizi coğrafi, tarihi, etnik ve ekonomik gerekçeler ortaya koyarak Türkiye'nin adaya olan ilgisini göstermeye çalışmıştır.

Sonuçta Genel Kurul'da alınan 814 (IX) sayılı karar Türkiye tarafından olumlu karşılanmış, Başbakan Adnan Menderes "Bu mesele tamamı ile kapandı..."³⁰ diyerek bu görüşü kısaca dile getirmiştir.

Yunanistan 1955 yılında, Londra Konferansı'ndan önce Kıbrıs sorununun X. Dönem Genel Kurul gündemine alınması için yeniden başvurmuş, konuyu inceleyen Genel Komisyon sorunun gündeme alınmamasını kararlaştırarak önerisini Genel Kurul'a sunmuştur³¹. Genel Kurul'daki görüşmeler sırasında taraflar bir yıl önceki tezlerini aynen tekrarlamışlar, Yunanistan Genel Kurul'un sorunun görüşülmesini "şimdilik" kaydıyla erteleyen 814 (IX) sayılı karardan sonra durumda değişiklik olduğundan konunun gündeme alınmasını savunurken, İngiliz ve Türk temsilcileri bunun tam aksi yönde görüş belirtmişlerdir³². Sonuçta yapılan oylamada Genel Kurul 28-22-10 şeklindeki bir oy dağılımı ile sorunu gündeme almamaya karar vermiştir³³.

Ertesi yıl Yunanistan, Makarios'un sürgüne gönderilmesinden birkaç gün sonra, 13 Mart 1956 tarihinde sorunun Genel Kurul gündemine alınması için yeniden Birleşmiş Milletler'e başvurmuştur³⁴. İşin ilginç yönü İngiltere'de 12 Ekim tarihinde Birleşmiş Milletler'e başvurarak "Kıbrıs'taki terörizme Yunanistan'ın desteği" adı altında

29) *İbid.*, s. 552-553. 1956 yılına kadar Birleşmiş Milletler içinde ve dışında Türkiye'nin bu kavrama ilişkin genel tutumu hakkında bkz. *Turkey and Cyprus* (London: Press Attache's Office, Turkish Embassy, 1956), özellikle s. 18-21, 36-43, 55-57; Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1977), s. 42-44.

30) *Ayın Tarihi*, Sayı 253 (Aralık 1954), s. 109.

31) *Yearbook...*, 1955, s. 77-78.

32) *G. A. O. R.*, Tenth Session, 521 th Mtg, s. 59-66.

33) *Yearbook...*, 1955, s. 78.

34) *Yearbook...*, 1956, s. 121. Gerekçe olarak da —daha önceki yıllarda savunulanların yanında— İngilizlerin adada uyguladığı sömürge yönetiminin giderek daha da sertleşmesi gösterilmiştir.

bir maddenin Genel Kurul gündemine alınmasını önermiştir³⁵. Bu durum, İngiltere'nin "sorunu uluslararasılaştırmama" taktiğinden bir anlamda vazgeçtiğinin bir göstergesiydi.

Sonuçta Genel Kurul iki başvuruyu "Kıbrıs Sorunu" başlığı altında birleştirerek gündeme almış, sorun 18-22 Şubat tarihleri arasında Birinci Komisyon'un 847-856 sayılı oturumlarında görüşülmüştür. Toplam beş karar tasarısı³⁶ teldifinin yapıldığı tartışmalar sırasında taraflar Kıbrıs'a ilişkin olaylardaki gelişmelerle ilgili atıfların yanında genellikle bundan önceki yıllara ait görüşlerini yinelemişlerdir. Bununla beraber olayların dönem içerisindeki gelişimine paralel olarak tarafların tutumlarında bazı değişiklikler de göze çarpmaktadır. İngiliz temsilcisi kendi kaderini tayin kavramından tamamen olumsuz yönde söz etmek yerine ilkenin "yerel ve uluslararası şartların elverdiği" bir ortamda, "doğru" bir biçimde uygulanması üzerinde durmuştur. İngiltere sözcüsü ülkesinin, gerek Rum, gerekse Türk Cemaatleri'ne Kendi Kendini Yönetim ve Kendi Kaderini Tayin ilkesinin uygulandığı bir çözüme mümkün olduğu kadar çabuk ulaşabilmesi için çaba harcadığını belirtirken³⁷, Türkiye temsilcisi Selim Sarper de kendi kaderini tayin ilkesine benzer bir şekilde yaklaşarak İngiltere'nin önerdiği biçimde olacak bir uygulamadan olumlu şekilde söz ediyor, yani açıkça olmasa da taksimi savunuyordu³⁸.

Yunanistan ise Türkiye'nin soruna taraf olmasını önleyebilmek için, sorunun kendileri ile İngiltere arasında değil, İngiltere ile Kıbrıs halkı arasında olduğunu ileri sürmeye başlamış, kendi kaderini tayin ilkesinin uygulanmasını Kıbrıs halkı için isterken bu kavramı —birçok ülkeye ters gelen bir biçimde— Enosis ile aynı anlama gelen bir şekilde ortaya koymamaya özen göstermiştir³⁹.

Sunulan karar tasarısı tekliflerinin ilk dördü üzerinde bir görüş birliğine varılamayınca Hindistan bir karar tasarısı teklifi sunmuş,

35) *İbid.*, s. 121.

36) *Yearbook...*, 1956, s. 122-124; Birinci Komisyon'da yapılan tartışmaların ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Xydis, *Cyprus: Conflict...*, s. 39-42.

37) *G. A. O. R.*, Eleventh Sessesion, First Cttee, 848 th Mtg, s. 225-226.

38) *İbid.*, s. 229-231.

39) *G. A. O. R.*, Eleventh Session, First Cttee, 847 t. Mtg, s. 215-220; ...849 th Mtg, s. 233-235.

teklif Birinci Komisyon'da 2 çekimsere karşı 76 oyla, Genel Kurulda da bir çekimsere karşı 57 oyla 1013 (XI) sayılı karar olarak kesinleşmiştir⁴⁰. Karar metni şu şekildedir;

"Genel Kurul,

Kıbrıs sorununu görüşerek, bu sorunun çözümünün bir barış ve ifade özgürlüğü ortamını gerektirdiği inancı ile, Birleşmiş Milletler Yasası'nın ilke ve amaçlarına uygun olarak, barışçı, demokratik ve hakça bir çözümün bulunmasını içtenlikle arzuladığını ve görüşmelerin yeniden başlayıp, bu amaca yönelik olarak süreceğini içtenlikle umduğunu beyan eder."

814 (IX) sayılı karar gibi bu karar da gerek Türkiye gerekse Yunanistan yöneticileri tarafından olumlu karşılanmıştır⁴¹. Bu durum daha çok tarafların metni farklı yorumlamalarından ileri gelmektedir. Örneğin "görüşmelerin yeniden başlaması" ifadesi Türkiye tarafından "üçlü" olarak anlaşılırken Yunanlılar bunu "Kıbrıslı Rumlar ile İngilizler arasında" olarak yorumluyorlardı.

Yunanistan 12 Temmuz 1957 tarihinde sorunun Genel Kurul gündemine alınması için yine Birleşmiş Milletler'e başvurmuş, teklif Genel Kurul tarafından kabul edilmiş, böylece Kıbrıs sorunu aynı yıl içinde ikinci defa olmak üzere Birinci Komisyon'un 927-934 sayılı oturumlarında görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında İngiltere delegesi 1013 (XI) sayılı kararın uygulanamamasından Yunanistan'ı sorumlu tutarken genel olarak "üçlü" görüşmeleri savunmuştur⁴². Yunanistan delegesi de taksim tezini eleştirerek görüşmelerin nasıl olması gerektiği konusunda 1013 (XI) sayılı kararın "Yunan yorumu"nu yapmıştır. Bu arada Yunanistan'ın yayılmacı emelleri olmadığını söylemiş⁴³, böylece ülkesinin giderek —Hindistan tarafından daha 1954 yılında üstü kapalı da olsa önerilen— "Bağımsız Kıbrıs" tezine yaklaştığını gös-

40) Yearbook..., 1956, 124-125. Her iki oylama da "el kaldırma" yöntemi ile yapılmıştır.

41) Çeşitli yorumlar için bkz. Xydis, The UN General..., s. 146-149; Fahir H. Armaoğlu, Kıbrıs Meselesi 1954 - 1959, Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın, 1963), s. 320 vd.; Xydis, Cyprus: Conflict..., s. 43-45, 330-381.

42) Yearbook..., 1957, s. 73.

43) İbid., s. 73-74.

termiştir. Türkiye temsilcisi Selim Sarper de yaptığı konuşmada Yunanistan'ın kendi kaderini tayin ilkesini Enosis için savunduğuna değinerek bu ilkenin her iki cemaate de ayrı ayrı uygulanması gerektiğine ilişkin görüşünü yinelemiştir.

Görüşmeler sırasında Yunanistan, Komisyon'a sunduğu karar tasarısı teklifine karşı ılımlı bir teklif ortaya çıkınca, bunu da dikkate alarak ikinci bir teklifte bulunmuş ve bu teklif 33-20-25 oy dağılımı ile Komisyon kararı haline dönüşmüşse de Genel Kurul'da yapılan oylamada 31-25-24 şeklindeki oy dağılımı ile gerekli 2/3 çoğunluğu sağlayamadığından⁴⁴ karar haline gelememiştir. Sonuçta karar haline gelememekle birlikte Genel Kurul'da basit çoğunluğu sağlayan Yunan teklifinin içeriğine baktığımızda bu ülkenin özgün tezlerine çok yakın bazı ifadelere rastlamaktayız. Gerçekten de ilk sunulduğunda içinde yer alan "Kıbrıs halkına, kendi kaderini tayin hakkının uygulanması yolu ile kendi geleceğini tayin etmek imkânının verilmesi..." ifadesi yerine, Yunanistan'ın sunduğu ve Birinci Komisyon'da kabul edilip Genel Kurul'da basit çoğunluğu sağlayan "yumuşatılmış" ikinci önerideki Genel Kurul'un "...bir an evvel ve kendi kaderini tayin hakkının Kıbrıs halkına uygulanması için bir işbirliği anlayışı içinde görüşme ve tartışmalara girişilmesi..." hakkında içten ümidini beyan ettiğine ilişkin ifadeler⁴⁵ bu durumun birer göstergesidirler. Bu teklife ilişkin olarak Birinci Komisyon'da yapılan oylamada Ortadoğu ve Kuzey Afrikalı Müslüman Ülkelerin, Varşova Paketi üyeleri ve Latin Amerika Ülkeleri'nin çoğunluğu ile birlikte olumlu oy vermeleri, sorunun Genel Kurul'daki geleceği açısından oldukça önemlidir. Türkiye ve İngiltere'nin karşı çıktığı bu teklif ile ilgili oy dağılımı gerek Enosis, gerekse taksimi dışlayan bir bakış açısının Genel Kurul'da giderek ağırlık kazanacağına bir göstergesiydi. Bu ortamı gayet iyi değerlendiren Makarios, sorunun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun XIII. Dönem toplantılarında ele alınmasından önce "Bağımsız Kıbrıs" tezini ortaya atmış, bu öneriye karşı en sert tepki Türkiye'den gelirken olayların gelişimi içinde bu tür bir çözüm yolu —bazı farklı yorumlamalara rağmen— ilke olarak üzerinde anlaşılmaya başlanan bir nitelik kazanmaya başlamıştır⁴⁶.

44) Bu tartışmalar için bkz. Xydis, **Cyprus: Conflict...**, s. 381-425.

45) **G. A. O. R.**, Twelfth Session, Annexes, Agenda Item 58, s. 8-9.

46) Toluner, **op. cit.**, s. 63-64; Armaoğlu, **loc. cit.**, s. 488-491, 496-497.

İşte Genel Kurul'un XIII. Dönem gündeminde yer alan Kıbrıs sorununun görüşülmesine bu tür bir ortamda başlanmış, Birinci Komisyon'daki görüşmeler sırasında yedi karar tasarısı teklifi sunulmuş, bunlardan, İran'ın sunmuş olduğu karar tasarısı teklifi, Yunanistan ve Türkiye'nin değişiklik önerileri ile birlikte 31-23-28 şeklindeki bir oy dağılımı ile kabul edilmiştir⁴⁷. Bununla beraber Genel Kurul'da yapılan görüşmeler sırasında Meksika delegesinin sunduğu, 1013 (XI) sayılı karara göndermede bulunarak tarafları "...barışçı, demokratik ve hakça bir çözüme ulaştırmak için..." çaba göstermeye davet eden⁴⁸, bu anlamda da Türkiye'nin tezine daha yakın gözükten teklif 1287 (XIII) sayılı karar olarak kesinleşmiştir.

Tartışmalar sırasında İngiliz temsilcisi genel olarak ülkesinin bu sıralarda Kıbrıs'a ilişkin olarak uygulamaya çalıştığı adanın "üçlü ortaklık yönetimi" altına konmasını öngören planın savunmasını yaparken Yunanistan adaya bağımsızlık verilmesini talep ediyor ve taksim tezini eleştiriyordu⁴⁹. Türkiye de "bağımsızlık" önerisine karşı çıkarak taksimi savunmuştur⁵⁰. Sonuçta Kıbrıs sorunu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun gündeminden bir süre için kalkarken⁵¹ sorunun çözümüne ilişkin girişimlerin ağırlığı örgütün dışına kaymış ve 1960 düzeyine ulaşmıştır.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurularak Birleşmiş Milletler'e üye olmasından sonra Kıbrıs sorunu 1965 yılının Aralık ayına kadar Genel Kurul'da ele alınmamıştır. Bununla beraber 1963 yılının sonlarında adada bağıştıren cemaatlerarası çatışma çeşitli biçimler-

47) *Yearbook...*, 1958, s. 72-75.

48) *İbid.*, s. 76.

49) Görüşmeler sırasında Yunanistan tanınmış bazı hukukçuların hazırladığı tezlerini destekler nitelikteki raporları üye ülkelerin delegasyonlarına dağıtmıştır (*İbid.*, s. 72-73).

50) *İbid.*, s. 74.

51) 1954-1958 yılları arasında Kıbrıs sorununun Genel Kurul'da ele alınış sürecinin genel değerlendirmeleri için bkz. Xydis, *UN General...*, s. 154-158; Perlexis, *op. cit.*, s. 213-227; Van Coufoudakis, "United Nations Peacekeeping and Peacemaking and the Cyprus Question", *Western Political Quarterly*, Vol. XXIX, No. 3 (September 1976), s. 458-462; Mehmet Gönübol ve Türkkaya Ataöv, *Turkey in the United Nations*, (Ankara: A.Ü. Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Yayını, 1960), s. 35-44.

de Birleşmiş Milletler örgütüne —özellikle Güvenlik Konseyi'ne— yansımıştır. Bu gelişmelere baktığımızda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başvurusu üzerine sorunun 1963 yılının Aralık ayında Güvenlik Konseyi'nin 1085. oturumunda görüşüldüğü⁵², 1964-1965 yıllarında Konsey'in gündeminde oldukça yer işgal ettiği görülmektedir⁵³. Burada en önemli olay Konsey'in 4 Mart 1964 tarihinde aldığı 186 (1964) sayılı karardır⁵⁴. Kararın giriş bölümü ve birinci maddesi aynen şöyledir;

"Güvenlik Konseyi,

.....
 'Bütün üyeler, uluslararası ilişkilerde herhangi bir Devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir başka şekilde kuvvet kullanmaktan veya tehdidinde bulunmaktan kaçınacaklardır'" şeklindeki Birleşmiş Milletler Yasası'nın 2. maddesinin 4. paragraf hükmünü hatırla tutarak,

1 — Bütün Üye Devletleri, Birleşmiş Milletler Yasası altındaki yükümlülüklerine uygun olarak egemen Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumu kötüleştirebilecek veya uluslararası barışı tehlikeye sokacak herhangi bir hareketten veya hareket tehdidinde bulunmaktan kaçınmaya çağırır."

Buna ilaveten yine aynı kararın giriş kısmında yer alan "Tarafların 16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşe'de imzalanmış olan Andlaşmalar ile ilgili konularını dikkete alarak" ifadesi kararın tarafların tezleri açısından bir denge amacında olduğunu göstermektedir. Herşeye rağmen bu karar Birleşmiş Milletler Yasası'nda atıfta bulunduğu madde, kaleme almış biçimi, vurguları bakımından, yani "ruhu itibariyle" Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın savunduğu tezlere da-

52) *Yearbook...*, 1963, s. 50-52.

53) Bu iki yılda Güvenlik Konseyi soruna ilişkin olarak 186 (1964), 187 (1964), 192 (1964), 194 (1964), 198 (1964), 201 (1965), 206 (1965) 207 (1965) sayılı kararları almıştır.

54) Kararın tam metni için bkz. *Yearbook...*, 1964, s. 165; Türkçesi *Dışişleri Belleteni*, Sayı 1, 1964, s. 8. Bundan sonra alınan kararların hemen tümü bu karara bağlılığını belirten, bu kararda başlatılan girişimlerin sürdürülmesine ilişkin çabalar ile gelişen olaylara değinen bir nitelik taşımaktadırlar.

ha yakın bir nitelik taşımakta⁵⁵, en azından ileriki yıllarda gelişen olaylar çerçevesinde bu tür bir konuma ulaşmaktadır. Nitekim bundan sonraki yıllarda ortaya çıkan durumlara ilişkin olarak Kıbrıslı Rumlar genellikle bu kararda yer alan türden bazı ifadeler kullanmışlardır⁵⁶.

Bunun dışında kararın 4. maddesi “Kıbrıs’ta, Kıbrıs Devleti’nin onayı ile Birleşmiş Milletler barış gücünün kurulmasını tavsiye eder”ken 7. maddesi de “Bundan başka Genel Sekreter’in... bir arabulucu seçmesini tavsiye” etmektedir. Bu tavsiyelerden herikisi de hayata geçirilmekle beraber Konsey’i en fazla meşgul eden ikincisine ilişkin sorunlar olmuştur. Gerçekten Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant’ın Kıbrıs konusunda arabulucu olarak görevlendirdiği Finlandiya’lı Tumioja’nın ölümü üzerine görevi devralan Ekvator’lu Galo Plaza’nın 1965 yılının Mart ayında, 2077 (XX) sayılı Genel Kurul kararının alınmasından birkaç ay önce Güvenlik Konseyi’ne sunduğu rapor, gerek tarafların tezlerine ilişkin konumu, gerekse buna bağlı olarak doğurduğu tepkiler açısından önem taşımaktadır⁵⁷. Plaza raporunda⁵⁸ tarafların çözüme ilişkin tutumlarının birbirileri tarafından kabul edilemeyecek nitelikte olduğuna işaretlerle varolan durumda bir değişiklik olmadığı takdirde kendi aralarında anlaşma imkânının bulunmadığını belirtmiş⁵⁹; bu konuda bir anlaşmanın sağlanması amacıyla yapılacak görüşmelere bir temel teşkil etmesi düşüncesiyle; a) bağımsızlık, kendi kaderini tayin ve uluslararası barış, b) devletin yapısı, c) kişi ve azınlık haklarının korunması konularına ilişkin görüşlerini açıklamıştır⁶⁰. Durumu değerlendirirken Kıbrıs Cumhuriyeti’nden “bağımsız ve egemen bir devlet” olarak söze-

55) Farklı bir değerlendirme için bkz. Toluner, *op. cit.*, s. 198 vd.

56) Buna en iyi örnek 2077 (XX) sayılı Genel Kurul kararıdır.

57) Rapor hakkında bazı değerlendirmeler için bkz. Toluner, *op. cit.*, s. 212-219; Stanley Kyriakides, *Cyprus: Constitutionalism and Crisis of Government* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1968), s. 154-157.

58) Raporun tam metni için bkz. *Security Council Official Records, Supplement for January and March 1965, Document S/6552*, s. 199-252.

59) *İbid.*, s. 233-234. Arabulucu Güvenlik Konseyi’nin 186 (1964) sayılı kararını buna kanıt olarak göstermiştir (*ibid.*, s. 238).

60) *İbid.*, s. 238-250.

den arabulucu, Enosis konusuna da geniş bir şekilde değinerek⁵¹ en uygun çözüm şeklinin “bağımsız kalmayı ve diğer bir devlet ile birleşmeye yönelik herhangi bir girişimden kaçınmayı taahhüd eden “tam bağımsız bir devlet” olduğunu belirtmiş, “...bölgedeki barış ve güvenliğe bir katkı...” olarak adanın silahtan arındırılması konusunda da Makarios’un istekli olduğunu açıklamıştır⁶². Diğer taraftan zorunlu bir ahali mübadelesi gerektirmesi ve diğer bazı etkenlerden dolayı coğrafi temele dayalı bir federasyon biçimini kabul edilebilir bir çözüm şekli olarak görmeyen arabulucu, adadaki Türkler’in haklarının güvence altına alınması için uluslararası bir garanti önermekte, bir anlamda Birleşmiş Milletler’in çeşitli görevler yüklenebileceğini ifade etmekteydi⁶³.

Anahatları ile açıklamaya çalıştığımız ve Türk tarafının tezlerine oldukça ters düşen bu rapor Türkiye Hükümeti tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne yollanan bir mektupla eleştirilerek, arabulucunun kendisine verilen yetkiyi aşması dolayısıyla görevinin “bu raporun yayınlanmasıyla sona ermesi gereği...” ifade edilmiştir⁶⁴. Rapor en fazla Makarios’un tavrına uygun düşüyor, özellikle kendi kaderini tayin, Enosis ve adanın silahsızlandırılması konularının ortaya çıkmaya başladığı bu dönemde Başpiskopos’a Yunanistan karşısında da bazı esneklikler getiriyordu. Raporun, özü itibarıyla Bağlantısız Ülkelerin’in soruna ve benzer sorunlara yaklaşış biçimine oldukça yakın olduğu düşünülürse, Makarios’un 1965 oylaması öncesinde Birleşmiş Milletler’de avantajlı durumda olduğu söylenebilir.

III. 2077 (XX) SAYILI GENEL KURUL KARARI

Uzun bir aradan sonra, 1965 yılında Kıbrıs sorunu yeniden Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gündemine gelmiş, yapılan görüşme

61) *İbid.*, s. 240-244.

62) *İbid.*, s. 244.

63) *İbid.*, s. 244-251.

64) *Yearbook...* 1965, s. 199. Genel Sekreter, Türk Hükümeti’ne gönderdiği cevapta, arabulucunun kendisine verilen yetkiyi aşmadığını belirterek “Türkiye’nin tutumunda ısrar etmemesini” istemiştir.

ve tartışmalar sonucunda 2077 (XX) sayılı karara ulaşılmıştır. Karar metninde şu ifadeler yer almaktadır⁶⁵.

"Genel Kurul,

"Kıbrıs sorununu görüşerek

"Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964, 186 (1964); 13 Mart 1964, 187 (1964); 20 Haziran 1964, 192 (1964); 9 Ağustos 1964, 193 (1964); 25 Eylül 1964, 194 (1964); 18 Aralık 1964, 198 (1964); 19 Mart 1965, 201 (1965); 15 Haziran 1965, 206 (1965); 10 Ağustos 1965, 207 (1965) [tarih ve sayılı] kararlarını ve 11 Ağustos 1964 tarihinde Kıbrıs'a ilişkin olarak [varılan] Konsey mutabakatım, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak 10 Ekim 1964'de Kahire'de toplanan İkinci Bağlantısız Ülkeler Devlet veya Hükümet Başkanları Konferansı'nda kabul edilen Deklerasyon'un [ilgili] kısımlarını hatırlayarak, Birleşmiş Milletler Kıbrıs Arabulucusu'nun Genel Sekreter'e sunmuş olduğu 26 Mart 1965 tarihli raporu... kaydederek,

(1) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'in eşit bir üyesi olarak Birleşmiş Milletler Yasası uyarınca, herhangi bir yabancı müdahale veya karışma olmaksızın tam egemenlik ve bağımsızlığını kullanma hakkı olduğu ve kullanması gerektiği olgusunu dikkate alarak,

(2) Bütün Devletleri, Yasa önündeki ve özellikle 2. maddenin 1. ve 4. paragraflarında öngörülen yükümlülükleri uyarınca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, birliğine, bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne saygı göstermeye ve kendisine yönelik herhangi bir müdahalede bulunmaktan kaçınmağa çağırır".

11-17 Aralık tarihleri arasında Birinci Komisyon'da yapılan görüşmelerde üç karar tasarısı sunulmuştur. Türkiye tarafından sunulan tasarı geri alınmış, Afganistan ve Irak tarafından sunulup sonradan Libya ve Suudi Arabistan'ın da katıldığı "dört devlet önerisi" de oylamaya konmamıştır. Kabul edilen karar tasarısı teklifi ise, hazırlayanların çoğunun Bağlantısızlar'dan olduğu bir grup ülke tarafından kaleme alınan "31 devlet önerisi" olmuştur.

Bu dönemde Birleşmiş Milletler'in 117 üyesi olduğu hatırlanırsa, bunlardan % 41'inin karar lehinde oy kullandığını % 53⁶⁶ gibi bü-

65) Yearbook..., 1965, s. 213.

66) Bu orana oylamaya katılmayanlar da dahildir.

yük bir bölümünün ise çekimser kaldığını görmekteyiz⁶⁷. Bu dağılımın irdelenmesi sözkonusu olduğunda Türkiye ile birlikte oy kullanan ülkelerden Arnavutluk'un büyük ölçüde bu ülkeyi desteklemekten çok Yunanistan'a karşı çıkma güdüsüyle hareket ettiği söylenebilir⁶⁸. Türkiye'yi destekleyen NATO üyesi ülke olarak görülen Amerika Birleşik Devletleri'nin amacının da, bu ülkede oluşacak Batı karşıtı havayı yumuşatmaya yönelik olduğu konusunda birçok yorum yapılmıştır. CENTO üyelerinden İran ve Pakistan Türkiye'yi desteklemişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri hariç tüm NATO üyesi ülkelerin çekimser kalmaları, sadece Türkiye tarafından dile getirilen Türk tezlerinin, hem bir NATO üyesi ülke olan Yunanistan hem de —bazı farklılıklarla birlikte— bir Bağlantısız Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından dile getirilebilen Yunan tezlerine oranla ne derece sınırlı bir hareket yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir. Aynı değerlendirmeyi yani Yunanistan'ın Türkiye'yi dengeliyerek en azından Bağlantısızlar dışındaki bazı oy gruplarını nötralize etmesi olgusunu bu oylamadı çekimser kalan Varşova Paktı üyesi ülkeler için de düşünmek mümkündür⁶⁹.

Soruna Bağlantısız Ülkeler açısından baktığımızda karara olumlu oy veren 47 ülkeden 29 tanesinin 1964 Kahire Konferansı'na katılan ülkeler olduğunu görmekteyiz. Ayrıca geriye kalan 18 ülkenin 7 tanesi 1970 Lusaka veya 1974 Cezayir Konferansları'na katılan, geriye kalan Latin Amerika Ülkeleri'nin 5 tanesi de bu tür konferanslara gözlemci gönderen ülkelerdir. Sonuç olarak 47 ülkeden sadece 6 tanesi (ki bunların birisi Yunanistan diğer beşi Latin Amerika Ülkeleri'dir.) Bağlantısızlar ile hiçbir resmi ilişkisi olmadığı halde kararı desteklemiştir. Bağlantısız Ülkeler'in hiçbirisi karara aleyhte oy vermemiştir. Bununla beraber bazılarının çekimser kalmaları sözkonusudur. 54 çekimser oyun içinde 1964 Kahire Konferansı'na katılan 12, ilaveten 1970 Lusaka ve 1974 Cezayir Konferansları'na katılan 3, ilaveten

67) *Yearbook...*, 1965, s. 213.

68) Robert O. Keohane, "The Study of Political Influence in the General Assembly", *International Organization*, Vol. XXI, No. 2 (Spring 1967), s. 231.

69) Genel Kurul'daki Sovyet tavrı konusunda, Aysel Aziz, "Sovyetler'in Kıbrıs Tutumları 1965 - 1970", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXIV, Sayı 4, s. 218-221.

bu tür konferanslara gözlemci gönderen 5, toplam 20 “Bağlantısız ve Bağlantısızlar ile ilişkisi bulunan ülke” sözkonusudur⁷⁰.

Soruna bölgeler açısından baktığımızda “Kara Afrika Ülkeleri”nden sadece Senegal’in çekimser kaldığını, Gambia, Madagaskar ve Nijer’in de oylamaya katılmadığını görmekteyiz. Bunların dışında tüm “Kara Afrika” kararın lehinde oy kullanmış, diğer bir deyişle Türkiye’nin “Sahra’nın Güneyi”ne kesinlikle inemediği açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Arap Ülkeleri açısından durum biraz daha farklıdır. Lübnan, Suriye ve Mısır karara lehte oy verirken Ceza-yir, Irak, Ürdün, Kuveyt, Libya çekimser kalmışlar, Suudi Arabistan ve Yemen’de oylamaya katılmamıştır. Böylece birçok Arap Ülkesi Türkiye’ye doğrudan destek vermemekle birlikte çok ters düşmek de istememişlerdir.

Karar doğal olarak Türk tarafının tepkisini çekmiştir. Oy dağılımındaki oranı “Genel Kurul çoğunluğunun kararı desteklemediği” şeklinde yorumlayan Türk tarafı Kurul kararlarının tavsiye niteliğinde olduğunu, “...Şart hükümlerinin 47 olumlu oyla ve özellikle sorumsuzca kullanılmış olan 47 oyla değiştirilmesine hukuken olanak” bulunmadığını, Birleşmiş Milletler’in uluslararası anlaşmaları ortadan kaldırmaya yetkili olmadığı üzerinde durarak “...Türkiye’nin ve Türk Cemaatinin 1960 Anlaşmalarından doğan haklarının bütünü”nün geçerli olduğunu belirtmiştir⁷¹.

Yunan tarafı ise kararın “...bir tavsiyeden ibaret...” olduğunu kabul etmekle birlikte “...siyasi ve manevi...” bir önemi olduğuna işaret etmiş, bu açıdan sonucun “...tam bir zafer...” olduğunu ifade etmiştir⁷². Sonuç olarak bu karar, Yunan tarafının, özellikle de Maka-

70) Eğer bu oylamaya katılmayan, fakat benzer konuma sahip bulunan ülkelere Kamboçya, Gambia, Malta, Yemen, Madagaskar, Nijer’i de ilâve edersek sayı 26’ya yükselmektedir.

71) Konuya ilişkin çeşitli görüşler için bkz. **Dışişleri Belleteni**, Sayı 16, 1966, s. 44-47, 83-89, 113-122; Murat Sarıca - Erdoğan Teziç - Özer Eski-yurt, **Kıbrıs Sorunu** (İstanbul: İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, 1975), s. 224-226; Duygu Sezer, **Kamu Oyu ve Dış Politika** (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972), s. 326-329.

72) Konuya ilişkin olarak Yunanistan Dışişleri Bakanı Çirimokos ve Kıbrıs Cumhuriyeti Devlet Başkam Makarios’un sözleri için bkz. **Dışişleri Belleteni**, Sayı 15, 1966, s. 56-108.

rios'un önderliğindeki Kıbrıs Rum yönetiminin tezlerini Bağlantısız Ülkeler'in kontrolünde bulunan Genel Kurul çoğunluğuna önemli bir oranda benimsetebildiğinin bir göstergesi olmuştur.

IV. 1965 - 1975 DÖNEMİ

Kıbrıs sorunu, 1965 yılının Aralık ayında alınan 2077 (XX) sayılı karardan sonra 1974 yılının Eylül aya kadar Genel Kurul gündeminde yer almamıştır. Diğer taraftan Güvenlik Konseyi'nin soruna ilişkin olarak aldığı kararlardan 1974 yazına kadarki döneme rastlayanları⁷³ genellikle Kıbrıs'taki barış gücünün görev süresinin uzatılması ve benzer konulara ilişkin olup daha önceki kararlara atıfta bulunan bir nitelik göstermektedirler. 1974 bunalımını takiben Güvenlik Konseyi sorunu ele alarak Temmuz ve Ağustos aylarında bir dizi karar kabul etmiştir⁷⁴. Bunlar arasında üzerinde durulması gereken 20 Temmuz 1974 tarih ve 353 (1964) sayılı karar olup, diğerleri genellikle tarafları bu kararın uygulanmasına davet eden, adadaki barış gücünün durumu, insani konular vb. noktalara değinen niteliktedirler⁷⁵. Söz konusu kararda şu ifadeler yer almaktadır⁷⁶:

"Güvenlik Konseyi,

.....
Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalarla kurulan ve garanti edilen anayasal yapısının eski hale iadesi gereği konusu ile [e] aym ölçüde ilgilenerek,

73) Bunlar 220 (1966), 222 (1966), 231 (1966), 238 (1967), 244 (1967), 247 (1968), 254 (1968), 264 (1968), 266 (1969), 274 (1969), 281 (1970), 291 (1970), 293 (1971), 305 (1971), 315 (1972), 324 (1972), 334 (1973), 343 (1973), 349 (1974) sayılı Güvenlik Konseyi kararlarıdır.

74) Bunlar 20 Temmuz, 353 (1974); 23 Temmuz, 354 (1974); 1 Ağustos, 355 (1974); 14 Ağustos, 357 (1974); 15 Ağustos, 358 (1974); 15 Ağustos, 359 (1974); 16 Ağustos, 360 (1974); 30 Ağustos, 361 (1974) tarih ve sayılı Güvenlik Konseyi kararlarıdır.

75) Bu kararların alınma süreçleri ve metinleri için bkz. *Yearbook*..., 1974, s. 262-284, 291-294.

76) *İbid.*, s. 291. Bu kararın alınma sürecinde toplantıya davet edilen ilgili taraflar ve Konsey üyelerinin tutumları için bkz. *Toluner, op. cit.*, s. 273-277.

Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarih ve 186 (1964) sayılı kararını ve Güvenlik Konseyi'nin bu konuya ilişkin daha sonraki kararlarını hatırlayarak,

- 1 — Bütün Devletleri, Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygıya davet eder;
- 2 — Bu çatışmanın tüm taraflarını, ilk adım olarak ateş kesmeye çağırır...;
- 3 — Kıbrıs Cumhuriyeti'nde I. paragraf hükmüne ters düşen tüm askeri müdahalelere derhal son verilmesini talep eder;
- 4 — Uluslararası anlaşmalar uyarınca bulunanlar dışındaki yabancı askeri personelin, Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı Başpiskopos Makarios'un 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunda geri çekilmesini istedikleri de dahil olmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'nden [herhangi bir] ertelemeye meydan vermeden geri çekilmesini rica eder;

Karardan aktardığımız ifadeler-karar içinde de atıfta bulunulan -186 (1964) sayılı Güvenlik Konseyi kararını hatırlatmaktadır. Kararda yer alan ifadeler dikkatle incelendiğinde bu benzerliğin tarafların tezlerine ilişkin yanı sıra da açıkça görülebilir. Kararın giriş bölümünde ve diğer kısımlarında Türk tezinin temel dayanağı olan 1960 Anlaşmaları'na atıfta bulunulmakla beraber metnin genel uslubu ve vurguları — daha önce de kullandığımız bir deyimle “ruhu” Türkiye'nin o dönemlerdeki Kıbrıs politikasına pek uygun değildir⁷⁷. Gerçekten de Anayasal yapının “... eski hale iadesi gereği” adada yaratılan fiili durumdan sonra savunulmaya başlanan Türk tezlerine uygun düşmezken kararın, genel hatları açısından Türk tezlerine pek yakın olmadığını daha önce de söylediğimiz 186 (1964) sayılı Güvenlik Konseyi kararına atıfta bulunması bu yorumu güçlendirmektedir. İlâveten, özellikle Cenevre görüşmelerini takiben Türkiye'nin adada giriştiği ikinci hareket dikkate alındığında⁷⁸, kararın 1, 2, 3 ve 4. madde-

77) Bu konuda farklı yorumlar sözkonusudur. Bazıları için bkz. Toluner, *İbid.*, s. 279-283; Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı* (Ankara : 1975), s. 65-68.

78) Türkiye'nin ikinci harekâtının başladığı 14 Ağustos 1974 ve bundan bir gün sonra alınan 357 (1974) ve 358 (1974) sayılı Güvenlik Konseyi kararları da, bu karara atıfta bulunarak uygulanması üzerinde ısrar eder niteliktedirler.

“İşlemsel bölümü” toplam on maddeden oluşan bu karar metni, genel hatlariyle yukarıda sözünü ettiğimiz Kıbrıs Cumhuriyeti karar tasarısı metni ile büyük bir benzerlik göstermekte⁸⁶, yumuşatılmasına ve 4. maddesinde yer alan ifadelere rağmen Türkiye’nin tezlerine pek uygun düşmemektedir. Bununla beraber karar Türk tarafınca da olumlu karşılanmış, Dışişleri Bakanı Turan Güneş “Genel Kurul’dan bundan daha iyi bir kararın çıkamayacağım” savunmuştur. Kanımca kararın tümü dikkate alındığında Türkiye’nin bu tavrını “ihtiyatla” karşılamak gerekmektedir. Gerçekten de Türk tarafının bu yorumu bir yandan “bu şartlar altında olabilecek olanın en iyisi” tahlilinden, bir yandan bu kararın 1965 yılındaki 2077 (XX) sayılı Genel Kurul ve 353 (1974) Güvenlik Konseyi kararları ile yapılan karşılaştırmalarından kanaklanmakta, buna ilaveten Kıbrıs karar tasarısını yumuşatmak amacıyla yapılan bazı ifade değişiklikleri üzerinde gereğinden fazla durularak metnin genel havası dikkate alınmamaktadır⁸⁷. Oysa bu karar da, Türkiye’nin 1960’lardan itibaren Birleşmiş Milletler’de sağlayabildiği —nisbi anlamda— en uygun sonuç olmakla birlikte, bu dönemde savunulan Türk tezleri ve Türkiye tarafından izlenen fiili politikaya pek yakın gözükmemektedir. Nitekim bunun böyle olduğu bir yıl sonra Türkiye’nin buna çok benzeyen bir karara aleyhte oy vermesiyle de kanıtlanmıştır.

3212 (XXIX) sayılı Genel Kurul kararının alınmasından 20 Kasım 1974 tarihinde 3395 (XXX) sayılı kararın alınmasına kadar geçen sü-

86) Her iki metinde de hemen hemen aynı maddelerin, aynı sistematik içinde yer almasına karşılık aradaki fark, Kıbrıs Cumhuriyeti karar tasarısındaki bazı terimlerin yerine daha yumuşaklarının kullanılmış olmasıdır. Örneğin, 1. maddeye ilişkin olarak Kıbrıs karar tasarısında taraflar “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliğine... kayıtsız şartsız” saygıya davet edilirken kararda bu ifade bulunmamakta, yine Kıbrıs karar tasarısında yer alan “saldırı eylemi” terimi yerine sadece “eylem” terimi kullanılmakla yetinilmektedir. İkinci maddeye ilişkin olarak da Kıbrıs karar tasarısında adadaki yabancı askerî kuvvetlerin geri çevrilmesine ilişkin olarak kullanılan “derhal” terimi “süratle” şeklinde yumuşatılıyor, Kıbrıs karar tasarısında göçmenlerin evlerine dönmeleri için kullanılan “süratle” deyimini kararda yer almıyordu; *Yearbook...*, *ibid.*, s. 285-286.

87) Tarafların (özellikle Türk tarafının) kararı değerlendirışı için bkz. Eroğlu, *op. cit.*, s. 140-163; Toluner, *op. cit.*, s. 346-351.

re içerisinde Kıbrıs sorununa ilişkin olarak dört Güvenlik Konseyi kararı sözkonusudur⁸⁸. Bunlar arasında en önemli olanı, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulmasını takiben alman 12 Mart tarih ve 367 (1975) sayılı karardır. Kararda şu ifadeler yer almaktadır⁸⁹;

"Güvenlik Konseyi,
Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmeti'nin yaptığı şikâyet üzerine...

.....
Önceki kararlarını, özellikle 1 Kasım 1974'de oy birliği ile kabul edilmiş olan 3212 (XXIX) [sayılı] Genel Kurul kararını onaylayan 13 Aralık 1974 [tarih] ve 365 (1974) [sayılı] kararını hatırlayarak,

Kararlarının uygulanması yolunda bir gelişmenin bulunmadığını kaydederek,

1 — Bir defa daha bütün devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, ülke bütünlüğüne ve bağılantısızlığına saygı göstermeye çağırır...

.....
Adanın taksimi veya herhangi bir başka ülke ile birleştirilmesine yönelik herhangi bir girişimden kaçınılmasını önemle rica eder;

2 — Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir kısmının "Federe Türk Devleti" olduğunu ilân eden 13 Şubat 1974 tarihli tek taraflı kararı... esefle karşılar...;

....."

Toplam 10 maddeden oluşan ve oya dahi konulmadan alman bu karar genel olarak —özellikle de 2. maddesi açısından— Türk tarafının tezlerine ve bu sıralarda konuya ilişkin olarak izlediği politikaya tamamen ters bir nitelik göstermektedir⁹⁰. Ayrıca kararın almış sürecinin "zımnî bir oybirliği" ne dayanması, birkaç ay sonra Genel

883 Bunlar 13 Aralık, 364 (1974) ve 365 (1974); 12 Mart, 367 (1975); 13 Haziran, 375 (1975) tarih ve sayılı Güvenlik Konseyi kararlarıdır.

89) Yearbook..., 1975, s. 297-298; karar metninin Türkçesi için bkz. Toluner, op. cit., s. 366-368.

90) Bu açıdan en önemli noktalar, bir "Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmeti"nden sözedilmesi ve de Türk Federe Devleti'nin kuruluşunun açıkça kınanmasıdır. Zira "esefle karşılar (Regrets)" terimi bu kararlar için oldukça sert sayılabilecek bir ifade biçimidir.

Kurul'da yapılacak oylamada Türkiye'nin sadece Bağlantısızlar tarafından değil, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere Fransa gibi ülkeler tarafından da yalnız bırakılacağına bir göstergesiydi.

V. 3395 (XXX) SAYILI GENEL KURUL KARARI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1975 tarihli toplantısında I aleyhte, 9 çekimsiz oya karşı 117 olumlu oyla kabul edilen Kıbrıs sorununa ilişkin karar metninde şu ifadeler yer almaktadır⁹¹:

"Genel Kurul,
Kıbrıs Sorununu görüşerek

.....
Kıbrıs'taki krizin devamından derin endişe duyarak, Kıbrıs krizinin daha fazla gecikmeden Birleşmiş Milletler amaç ve ilkeleri uyarınca barışçı yollarla çözülmesi gerektiğinin bilincinde olarak,

1 — ...1974 tarih ve 3212 (XXIX) sayılı Genel Kurul kararlarının bütün hükümlerinin etkin bir biçimde uygulanması... acil gereğini teyid eder...

2 — Bir kere daha bütün Devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, ülke bütünlüğüne ve Bağlantısızlığına saygı göstermeye ve bunlara yönelik bütün eylem ve müdahalelerden kaçınmaya çağırır,

3 — Kıbrıs Cumhuriyeti'nde bulunan tüm yabancı silâhli kuvvetlerin ve yabancı askerî varlık ve personelin daha fazla gecikmeksizin geri çekilmesini ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işlerine tüm müdahalelerin durdurulmasını talep eder.

.....
6 — Bütün taraflardan, Kıbrıs'ın demografik yapısının değiştirilmesi de dahil olmak üzere, 3212 (XXIX) sayılı karara ters düşecek tek taraflı hareketlerden kaçınmalarını ister,

.....
10 — Bu sorunla ilgilenmeye devam etmek kararını alır."

91) Yearbook..., 1975, s. 301. Oylamaya katılan 127 ülkeden sadece Türkiye karara olumsuz oy verirken 117 ülke olumlu oy kullanmış, Sili, Gambiya, İran, İsrail, Ürdün, Fas, Pakistan, Suudi Arabistan ve Amerika Birleşik Devletleri çekimsiz kalmışlardır (ibid., s. 300-301).

Sorunun Birinci Komisyon ve Genel Kurul'da görüşülmesi sırasında⁹² başlıca üç karar tasarısı sunulmuş, bunlardan Cezayir, Guyana, Hindistan Mali ve Yugoslavya'nın sunduğu, 1975 yılında Lima'da yapılan Bağlantısız Ülkeler Dışişleri Bakanları toplantısında alınan karara uygun olarak hazırlanmış olan⁹³, metninden bazı bölümleri yukarıda aktardığımız karar tasarısı 117 oyla kabul edilerek kesinleşmiştir.

Karara ilişkin oy dağılımının irdelenmesine geldiğimizde Türkiye'yi tam anlamda destekleyen bir ülkeden sözetmenin mümkün olmadığı açıktır⁹⁴. Türkiye'nin içinde yer aldığı ittifaklardan NATO üyesi ülkeler —Amerika Birleşik Devletleri hariç— çekimser dahi kalmayarak Yunanistan ile birlikte kararı doğrudan desteklemişlerdir. Türkiye'nin dahil olduğu diğer bir ittifak olan CENTO'nun iki üyesi İran ve Pakistan ise çekimser kalmışlardır. Varşova Paktı'na dahil ülkelerin tümü kararı desteklemiştir. Bu dönemde sayıları yaklaşık olarak seksenin üzerinde bulunan⁹⁵ Bağlantısız Ülkeler'den sadece beş tanesi çekimser kalmıştır. Soruna bölgesel düzeyde baktığımızda toplam 9 çekimserin beşini Müslüman Ülkeler oluşturmaktadır. Bir Latin Amerika, bir de Afrika Ülkesi çekimser kalmıştır.

Kararın alınışından sonra Türkiye, soruna anlaşma yolu ile çözüm getirilmesinin bu çerçevede ele alınmasını kabul etmemiştir.

92) Bu görüşmeler için bkz. *Yearbook...*, 1975, s. 288 vd.; Toluner, *op. cit.*, s. 431-445.

93) Seyfi Taşhan, "Dökümanlar", *Dış Politika*, Vol. V, No. 2-3, 1975, s. 3.

94) Aslında dikati çeken bir durum da Türkiye'nin, özü itibarıyla 3395 (XXX) sayılı karardan çok önemli bir fark taşımayan 3212 (XIX) sayılı Genel Kurul kararının lehinde oy kullanmış olmasına rağmen, bu defa tek başına karara karşı çıkmasıdır. Bir yıllık süre içerisinde meydana gelen bu değişikliği değerlendirebilmek açısından aydınlatıcı olabilecek iki olay söz konusudur; Türkiye'deki iktidar değişikliği ve 1975 yılı başlarında Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşu. Gerçekten de özellikle bu son olay Genel Kurul'da yer alan çeşitli ülkelerce genellikle olumsuz karşılanmış, bu durumu yansıtan 12 Mart 1975 tarih ve 367 (1975) sayılı Güvenlik Konseyi kararı da Türkiye'nin konuya ilişkin tutumunun tepkisel bir niteliğe dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

95) 1973 Cezayir Zirve Konferansı'na 76 tam üye, 9 gözlemci ve 3 misafir ülke katılmıştır.

Kıbrıs Rum Yönetimi ise Birleşmiş Milletler kararlarının uygulanmasında ısrar etmiştir.

VI. 1975 SONRASI

3395 (XXX) sayılı kararın alınmasından sonraki yıllarda sorun bir yandan, genellikle adadaki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılması amacıyla Güvenlik Konseyi'nin gündeminde yer alırken⁹⁶, diğer yandan da Genel Kurul'da konuyla ilişkin dört karar alınmıştır.

3395 (XXX) sayılı kararın alınmasından bir yıl sonra, 12 Kasım 1976 tarihinde Genel Kurul 94-1-27 şeklindeki bir oy dağılımı ile bir yıl öncesine oldukça benzer bir karar almıştır⁹⁷. Bir grup Bağlantısız Ülke'nin hazırladığı karar metninde adadaki tüm yabancı askerlerin geri çekilmesi, arzu eden tüm göçmenlerin emniyet içinde evlerine dönmeleri ve toplumlararası görüşmelerin acilen başlaması çağırısında bulunulmaktaydı. Oylamada Bağlantısız ve Varşova Paktı üyesi ülkeler grubu büyük çoğunlukla karar lehinde oy kullanırken, Fransa hariç, Batı Avrupa Ülkeleri'nin çoğu, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve bazı İslam Ülkeleri çekimser kalmış, bazı İslam Ülkeleri de toplantıya katılmamışlardır.

Genel Kurul ertesi yıl, 9 Kasım 1977 tarihinde konuya ilişkin yeni bir karar almıştır⁹⁸. Toplumlararası görüşmelerin acilen yeniden başlamasından, adadaki tüm yabancı askerlerin geri çekilmesinden ve arzu eden tüm göçmenlerin emniyet içerisinde evlerine dönmelerinden sözeden daha önceki Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararlarının "acil ve etkin" bir şekilde uygulanması çağırısında bulunan söz konusu karar Kurul'dan 116-6-20 şeklindeki bir oy dağılımı ile geçmiştir.

96) Bu arada Konsey, içinde adadaki tüm yabancı güçlerin süratle geri çekilmesi, adanın iç işlerine tüm askeri müdahalelerin durdurulması çağrılarının da yer aldığı, daha önceki kararlarını yinelenen kararlar da almıştır. Örneğin, 27 Kasım 1978 tarihli Genel Kurul kararı; *Keesing's...*, Vol. XXV, 1979, s. 29458.

97) *Keesing's...*, Vol. XXIII, 1977, s. 28290.

98) *Keesing's...*, Vol. XXIV, 1978, s. 28882-28883.

Yine, sayıları 10 civarındaki Bağlantısız Ülke tarafından hazırlanan karar tasarısına bu ülkelerin büyük çoğunluğu yanında Varşova Paktı üyesi ülkeler de lehte oy verirken Batı Avrupa Ülkeleri'nin çoğunluğu, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail ve bazı Asya, Afrika Ülkeleri çekimser kalıyorlardı. Bu defa Türkiye ile birlikte Afganistan, Bangladeş, İran, Pakistan, ve Uganda da karara aleyhte oy kullanıyorlardı.

1978 yılında sorunu yine Genel Kurulu'un gündeminde görüyoruz. Kurul'un 33. Dönem toplantıları sırasında, geçen yılki gibi yine 9 Kasım tarihinde ve yine geçen yılki karara çok benzeyen bir karar alınmıştır⁹⁹. Bu kararın bir önceki yılından belki de tek farkı, önerdiği önlemlerin belirli bir zaman süresi içerisinde uygulanması için Güvenlik Konseyi'ne, gerektiğinde, Birleşmiş Milletler Yasası çerçevesinde uygun önlemleri alma çağırısında bulunmasıdır. Karar 110-4-22 şeklinde geçerken Türkiye açısından oy dağılımında önemli bir değişiklik olmamıştır, denebilir.

Genel Kurul'da soruna ilişkin son karar 1979 yılında, Eylül ayında Havana'da yapılan VI. Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı'nın ardından alınmıştır. Havana Zirvesi sonucunda yayınlanan Deklarasyon'un Kıbrıs'a ilişkin bölümü Rum tezlerine oldukça yakın bir görünümündedir. Bu sebeple, Zirve'nin hemen ardından, bu türden sorunlarda büyük ölçüde Bağlantısızların kontrolünde gözükken Genel Kurul'dan pek farklı nitelikte bir kararın çıkması beklenemezdi. Nitekim 20 Kasım 1979 tarihinde 99-5-35 şeklinde bir oy dağılımı ile geçen karar bu kanıyı doğrulamaktadır¹⁰⁰. Gerek genel niteliği, gerekse sonucunda oluştuğu oy dağılımı açısından genel hatlarıyla öncekilere benzeyen bu karar çekimserlerin sayısındaki artışa rağmen Rum tezinin Genel Kurul'daki avantajlı konumunu bir kere daha göstermiştir.

VII. SONUÇ YERİNE

Sorunun Birleşmiş Milletler örgütü dışındaki veçhelerine yeterli derecede değinmediğimizden yukarıda ele alınan olaylar dizisinin

99) *Keesing's...*, Vol. XXV, 1979, s. 29459.

100) Karara olumsuz oy veren ülkeler Bangladeş, Cibuti, Pakistan, Suudi Arabistan ve Türkiye'dir (*UN Chronicle*, January, 1980, Vol. XVIII, No. 1, s. 41.

sorunun çözümüne ilişkin ne yönde etkilerde bulunduğu konusunda bir değerlendirme yapmak bu yazının kapsamı dışında kalmaktadır. Yukarıda sergilenen sürecin kendi içerisinde bir değerlendirmesini yaptığımızda, en genelde, Türk tarafının tezlerinin Yunan tarafına oranla çok daha az destek bulduğunu söylemek mümkündür. Aynı noktadan hareketle, bu durumun, sorunun Genel Kurul gündemlerinde gözükmeye başladığı 1954 yılından günümüze doğru giderek daha da belirginlik kazandığını belirtmek gerekir. Görünen odur ki Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun gündeminde yer almaya başlamasından itibaren Türk tarafının bu platformdaki yenilgileri Bağlantısız'lar'm bu kuruldaki etkinliğinin artması ile doğru orantılı olarak bir gelişme göstermiştir. Daha Bağlantısızlar grubunun biçimsel anlamda oluşmadığı 1954-1958 yılları arasındaki dönemde yer alan Genel Kurul tartışma ve oylamalarında bile gözlemlenebilen bu eğilim, 1965 yılında alınan 2077 (XX) ve 1975 yılından alınan 3395 (XXX) sayılı Genel Kurul kararlarında doruğa ulaşmıştır. O dönemlerdeki Türk tezlerine oldukça ters düşen her iki karara ilişkin tasarımlar Bağlantısız Ülkeler tarafından hazırlanmış ve savunulmuştur. Gerçekten de bu kararlardan ilki, 1964 yılında Kahire'de yapılan Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı'nda Kıbrıs sorununa ilişkin olarak alınan karara çok benzerken, ikincisi de büyük ölçüde 1975 yılında Lima'da yapılan Bağlantısız Ülkeler Dışişleri Bakanları toplantısında bu konuya ilişkin olarak alınan karar ile uyum gösteriyordu. Oy dağılımları açısından da Bağlantısız Ülkeler'in genellikle Türkiye ile birlikte davranmadığı, çoğu defa aksi yönde tercih belirttikleri ortaya çıkıyordu. 1975 yılından sonra yapılan Genel Kurul toplantılarında Kıbrıs sorununa ilişkin olarak yapılan tartışmalar, alınan kararlarda da bu genel eğilime oldukça benzer bir görünüm sözkonusudur.

Bu durumu doğuran sebeplere ilişkin olarak ilk akla gelebilecek olan Türkiye'nin —en azından Yunanistan'a oranla— Bağlantısız Ülkeler ile olan ilişkilerinin olumsuz görünümüdür. Gerçekten de Türkiye uzun yıllar, çoğu bugün Bağlantısızlar arasında yer alan ülkelerin Birleşmiş Milletler Genel Kurullarındaki sorunlarında bu ülkeleri desteklememiş, hatta zaman zaman —Cezayir bağımsızlık mücadelesi örneğinde olduğu gibi— karşı bir tutum takımmıştır. Bununla beraber, büyük ölçüde Kıbrıs sorunu aracılığı ile bu ülkelerin önemini kavrayan Türkiye son dönemlerde bu politikasını oldukça değiştirmiş,

özellikle İslam İlkeleri aracılığı ile Bağlantısızlar Grubu ile iyi ilişkiler geliştirmek, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak bu ülkelerin desteğini almak için belirli bir çaba harcamaya başlamış, bu tutumunu Genel Kurul'daki oylamalarda bu ülkeler ile birlikte davranma bakımından Yunanistan'ı oldukça geride bırakarak kanıtlamıştır. Fakat, özellikle 1974 olayları sonrasında görünen odur ki, bazı İslam Ülkeleri'nin "pasif desteği" hariç, pek bir aşama kaydedilememiştir. Tabii ki bu açıdan en büyük engelin, bizzat kendisi bir Bağlantısız Ülke olarak Yunan tarafının tezlerini bu gruba benimsetmek açısından mutlak bir üstünlüğe sahip olan Kıbrıs Cumhuriyeti olduğunu belirtmek gerekir.

Kanunca bu yenilgilerin en önemli sebepleri, tarafların savundukları tezleri, bu tezleri savunurken dayandıkları genel ilkeler ve de bu ilkelerin Bağlantısız Ülkelerce algılanış biçimi ile ilgilidir. Örneğin, daha önceki dönemlerde tarafların açıkça savundukları Enosis ve taksim tezleri, bugün Bağlantısızlar arasında yer alan bazı ülkelerce pek olumlu karşılanmamıştır. Bağımsızlığını yeni kazanan bir sömürgecinin (Kıbrıs) kendi kaderini tayin ilkesinin uygulanması aracılığı ile diğer bir ülkeye ilhak edilmesine (Enosis) karşı olan Bağlantısızlar, aynı zamanda bu ilkenin bağımsızlığına kavuşan ülkedeki etnik gruplara ayrı ayrı uygulanmasına (taksim) da olumsuz bir şekilde yaklaşmakta, sözkonusu ilkenin eskiden sömürge olan ülkenin tüm halkına bir bütün olarak uygulanmasını, bu yolla tam bağımsız egemen ve bağlantısız bir siyasal birimin oluşmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunun en önemli sebebi Bağlantısız Ülkeler'in - özellikle de Afrika Ülkeleri'nin çoğunluğunun farklı etnik gruplardan meydana gelen sosyal yapılara sahip olmaları, yukarıdaki türden uygulamaların genel kabul görmesi halinde bu ülkelerin siyasal haritalarında önemli değişikliklerin yapılmasının gerekmesidir. Bu açıklamaların ışığında Bağlantısız Ülkeler'in bu konuda izleyecekleri en pragmatik politikanın "Tam Bağımsız, Egemen ve Bağlantısız bir Kıbrıs Devleti'nin varlığını veya oluşturulmasını desteklemek, bu açıdan da Kıbrıs Rum Yönetimini tek muhatap olarak kabul etmek olacağını ve de bu tutumun kendi mantığı içinde tutarlı olduğunu söylemek gerekir. Gerçekten de çoğu heterojen etnik bünyelere sahip olan, mevcut siyasal sınırları içerisinde "ulusal bütünlenmelerini" sağlayabilmek için yoğun çaba harcayan bu ülkelerin ken-

di çıkarlarına uygun olarak, Türk tarafının bu türden bir endişeden uzak iki bölge federal devlet tezi yerine Yunan tarafının üniter (tekçi) devlet tezini desteklemelerine şaşmamak gerekir.

Bu anlamda ikinci bir örnek olarak Türk tarafının adaya ilişkin olan 1960 statüsünü yorumlayışı ve 1974 yılındaki müdahalesini bu statünün bir parçası olan Garantörlük Andlaşması'na dayandırışı gösterilebilir. Türk tarafı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri genellikle, 1960 yılında oluşturulan ve doğal olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve egemenliğine bazı sınırlamalar getiren, fakat kendisi için nisbeten avantajlı olan statükonun devamını savunmuştur. Yunan tarafının tutumu ise doğal olarak bunun tam aksi yöndedir. Bağlantısızlar ise, eski sömürgeci ülke İngiltere'nin de içinde yer aldığı bir andlaşma ile garanti altına alınan bu statükoya, Kıbrıs olayı özgülündeki detayların dışında, genel olarak olumsuz bir tavırla yaklaşmaktadırlar. Bunun en önemli sebebi, çoğu eskiden sömürge olan bu ülkelerin eski sömürgeci ülke ile olan ilişkilerinde benzer nitelikteki andlaşmaların gerek bağımsızlık mücadeleleri sırasında, gerekse bağımsızlık sonrasında karşılıklarına bir engel olarak çıkarılmış olmasıdır. Ayrıca bu ülkeler en genelde, Birleşmiş Milletler üyesi her ülkenin "tam bağımsız ve egemen" birer devlet olduğunu ve/veya olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu anlayışa bağlı olarak Türkiye'nin 1974 yılında, Garanti Andlaşması'na dayanarak adaya yaptığı müdahaleyi uygun görmemektedirler. Türkiye'nin bu müdahale ile Birleşmiş Milletler Yasası'nın üye ülkelerin birbirlerine karşı "kuvvet kullanmak veya kullanmak tehdidinde bulunmak" yasağını ihlal ettiğini öne süren Bağlantısızlar, Garanti Andlaşması'nda kuvvet kullanma yasağı bulunmasa dahi Birleşmiş Milletler Yasası'nın amir 103. maddesi gereği üye bir ülke olarak örgüte ilişkin yükümlülüklerini birinci derecede dikkate alması gerektiğini, kaldı ki Garanti Andlaşması'nda müdahalenin sadece "eski durumun (1960 statüsü) yeniden kurulması" amacı ile sınırlı olarak öngörüldüğünü, oysa Türkiye'nin tutumunun bu duruma uymadığını savunmaktadırlar. Bu anlayışın doğal bir sonucu olarak Genel Kurul'da Kıbrıs sorununa ilişkin olarak adadaki tüm yabancı askeri personelin "süratle" ve "koşulsuz" olarak geri çekilmesini öngören kararların alınmasında aktif çaba harcamaktadırlar.

Kıbrıs sorunu, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluşunda beri kurullarının gündemlerinde yer alan sayısız konulardan bir tanesi-

dir. Yine bu konuların büyük çoğunluğunda olduğu gibi sorunun Örgüt'ün kurullarında alınan bir veya birkaç kararla halli mümkün olmamıştır ve olacağı da pek benzememektedir. Bununla beraber, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün aracılığı ile yürütülen çeşitli temaların, örgütün çeşitli organlarında alınan kararların sorunun bugünkü durumuna ve ileride alabileceği yeni biçimlere hiçbir etkisinin olmadığını ve olamayacağını öne sürmek de mümkün değildir. Bazı şeylerin önemi, anlamı, "olmasa idi, ne olurdu?" sorusu dikkate alınarak daha iyi anlaşılabilir. Bu saptama, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün günümüz dünyasındaki yeri açısından da oldukça açıklayıcıdır.